

Josip BELAMARIĆ

DR. SC. GORAN NIKŠIĆ:

*Marko Andrijić: egregius et prudens magister,
Korčula: Grad Korčula i Gradska knjižnica Ivan Vidali,
2022.*

Knjiga je *summa* autorovih konzervatorskih istraživanja korčulanske graditeljske baštine koja je započeo prije ravno četrdeset godina, i o kojima je objavio niz zapaženih znanstvenih članaka u Hrvatskoj i inozemstvu, posebno valorizirajući arhitektonski i kiparski opus Marka Andrijića, najznačajnijeg korčulanskog klesara i graditelja 15. stoljeća. Njemu je svojedobno posvetio čitavu disertaciju koju je obranio 2012. na zagrebačkom Filozofskom fakultetu.

Marko Andrijić odavno je, naravno, uveden u hrvatsku povijest umjetnosti kao autor lođe zvonika i ciborija nad glavnim oltarom korčulanske katedrale, ali i kao protomajstor javnih gradnji svoga doba u Korčuli, no čitav njegov opus stvarnu valorizaciju dobio je tek u Nikšićevim analizama i interpretacijama. On uvjerljivo dokazuje kako su spomenuta Andrijićeva djela u Korčuli stvarni apogej tadašnjeg dalmatinskog, pa i europskog arhitektonskog projektiranja i kamenoklesarske vještine; otkriva niz dosad nepoznatih podataka o njegovu djelovanju; atribuirao mu više novih djela; argumentirano Marku Andrijiću pripisuje i autorstvo zaokruženog projekta modernizacije korčulanskog fortifikacijskog sustava prema najsuvremenijim principima obrane. Sve etape Andrijićeva opusa Nikšić je detaljno proučio i ingeniozno interpretirao autopsijom konkretnih djela i skrupuloznom analiziranjem dostupne povijesno-arhivske građe.

Autor jednako pomnjivo razglaba i o Andrijićevom opusu ostvarenom u Dubrovniku i drugim jadranskim gradovima. U nizu uravnoteženo pisanih poglavlja, autor uspijeva uspostaviti potpunu i preciznu kronologiju Andrijićeva djelovanja, uz uvjerljivo tumačenje geneze njegovih stilskih odlika, odnosno

utjecaja koje je njegovo djelo ostvarilo na ukupno renesansno graditeljstvo na hrvatskoj obali.

Među tolikim inovativnim prijedlozima iz ove knjige kao posebno sugestivan spomenut ću samo Nikšićeva razmatranja o povijesnih konstrukcijama kod kojih uočava međusobne utjecaje obrtničko-tehnoloških rješenja koje je glasoviti dalmatinski kamenoklesarski zanat, temeljen na kontinuiranom milenijskom djelovanju pravih dinastija klesara, preuzeo iz goleme produkcije lokalnih kalafata i tesara, drvorezbara. Ta općenita zapažanja pokazuju se najelokventnije baš na djelima Marka Andrijića, nadasve na lanterni korčulanskog zvonika, gdje se prijenos tehnoloških rješenja iz tesarskog u kamenoklesarski zanat najjasnije čita.

Riječ je dakle o izuzetno važnoj monografiji koja po prvi put pod jednim lukom – uvijek u širokom povijesnom, socijalnom i neposrednom urbanističkom kontekstu – razmatra opus jednog od istinskih protagonista dalmatinske renesansne arhitekture i kiparstva. Doprinos Nikšićeve knjige tim je jasniji kad imamo na umu da opusi nekoliko jednako važnih Andrijićevih suvremenika (Juraj Dalmatinac, Andrija Aleši, Nikola Firentinac, Paskoje Milićević) još uvijek nisu monografski obrađeni, premda je obavljen golem posao na interpretiranju pojedinih aspekata njihova djelovanja. Ova knjiga imperativno, gotovo urgentno, upućuje na potrebu da se i ti opusi obrade, svaki pod svojim zasebnim lukom. (Da se ne bi dogodilo da se, uslijed tako sugestivne i nadahnute Nikšićeve interpretacije Andrijićeva djela, protumači da je korčulanski majstor bio i najveći među spomenutima.)

Knjige je pisana, rekosmo, temeljem autorovih dugogodišnjih izravnih istraživanja. Osobno je, naime, vodio, restauratorske projekte na korčulanskoj katedrali, dobivši na samom početku konzervatorske karijere povjerenje Davora Domančića (koji mu je bio istinski učitelj), da se prihvati projekta cjelovite obnove završnog dijela zvonika – prvog Andrijićevog remek-djela, koji je ondje ostvario rješenje koje je postalo, kako je Nikšić pokazao, prototip za niz renesansnih i baroknih zvonika čiji je izgled umnogome odredio prepoznatljivi *skyline* nekoliko dalmatinskih gradova.

Poglavlje o korčulanskoj katedrali svojevrsna je knjiga u knjizi, s čitavim nizom originalnih zapažanja o razvoju njezina sklopa u tkivu grada. Zapravo, može se staviti uz jednako vrijednu knjigu „istoga žanra“, monografiju o šibenskoj katedrali Predraga Markovića (2012.)

Posebno je zanimljivo poglavlje o rekonstrukciji izvornog izgleda

renesansnog ciborija što ga je Andrijić podigao iznad glavnog oltara katedrale. Krajem 18. stoljeća četvrti, završni kat krova ciborija bio je uklonjen, pri čemu su neki dijelovi nestali. Istraživanja su pokazala znatne razlike u kvaliteti klesanja donjeg dijela ciborija i osmerostranog krova, koji je bio izrađen s brojnim nedovršenostima, preklesavanjima i pogreškama. Temeljem pedantnih traseoloških analiza klesarskog alata i zapažanja promjena geometrije kamenih elemenata, ali i detaljnog razmatranja izvornog ugovora o gradnji, autor iznosi uvjerljiv zaključak da je donji dio ciborija izradio Marko Andrijić sa svojom radionicom, a gornji dio klesari koji očito nisu do kraja razumjeli njegov nacrt, ne shvaćajući posve zakonitosti prikazivanja projekcije kosih površina u skraćenju. Ipak, premda je gornji dio ciborija uslijed toga bio malo sužen i snižen, ukupna se proporcija nije bitno promijenila. Upravo dovršeni zahvat u kojemu je ciboriju vraćen izgled izvornog stanja prije baroknog preinačivanja, budućnost će, uvjereni smo, ocijeniti međašem hrvatske konzervatorsko-restauratorske teorije i prakse. Nikšićevim „čitanjem“ ciborija korčulanskoj katedrali, jednoj od najvažnijih kasnosrednjovjekovnih i renesansnih građevina hrvatske sakralne baštine, vraćen je jedan od najvažnijih distinktivnih spomeničkih i liturgijskih znakova; nakon više od dva stoljeća ponovo je uspostavljena cjelina tog možda najznačajnijeg Andrijićeva djela.

Knjiga je dakle uzorna znanstveno-kritička rasprava o razgranatom graditeljskom, arhitektonskom i skulpturalnom opusu Marka Andrijića u zavičaju, na dalmatinskoj obali i u Italiji. Niz arhivskih isprava koje su dosad bile djelomično citirane ili samo registrirane ovdje se donose *in extenso*, a neke ranije nisu bile objavljene. Autoru su poslužili i da skicira neki budući rječnik kamenoklesarskih i arhitektonskih pojmova kojim su se u to doba služili domaći majstori. Čitatelj će se sigurno zadržati i na brojnim pasusima u kojima se opisuju izvanredna svojstva korčulanskog kamena, način funkcioniranja kamenoloma i kamenarskih radionica, odnosno kako se uspostavljala višestoljetna tradicija kamenarstva na otoku. Nikšić majstorski prepliće razmatranja o okvirima Andrijićeva stila i konkretna zapažanja o „tijelu“ arhitekture i tehničkih problema s kojima se suočavao rabeći kamen često do krajnjih granica naprežanja.

Autor donosi i iscrpan kronološki slijed najznačajnijih događaja iz korčulanske, ali i regionalne povijesti Korčule relevantnih za temu. Jer knjiga je, koliko portret Marka Andrijića, u istoj mjeri i uvjerljiv zaokruženi portret Korčule toga doba.

Valja istaknuti da je autor sam grafički oblikovao knjigu koja i u tom aspektu pokazuje u kolikoj mjeri je pažljivo strukturirana. Posebnu vrijednost donose brojni analitički crteži, izvorni nacrti i planovi, stare i nove vedute, te izvanredne fotografije. One autorove odlikuje točno birano svjetlo na motivima, pokazujući najbolje u koliko navrata je stajao pred njima. Izvanredne su pak one koje je načinio Živko Bačić. On je svojim slikama arhivirao gotovo cjelokupni umjetnički inventar spomeničke baštine na hrvatskoj obali, od Dubrovnika do Poreča. Neke od tih fotografija postale su inkunabule starije hrvatske umjetnosti, kao prvorazredni konzervatorski dokumenti, čak i kao svojevrsne studije pojedinih umjetnina koje je svojom fotografijom – kao ovdje – znao karakterizirati jednako prodorno kao pero njegovog kolege konzervatora s kojim je svakodnevno surađivao. Čitav taj raznovrsni ilustrativni aparat knjige praćen je izvrsnim legendama. Znalac bi sve bitne teze knjige mogao razumjeti i bez čitanja glavnog teksta.

Sva poglavlja su pisana prema najboljim standardima stručno-znanstvenog diskursa, upotrebom jasne, u hrvatskoj povijesti umjetnosti uvriježene terminologije. Knjiga je pisana lako prepoznatljivim autorovim stilom – on je splitski klasičar u klasičnom pojmu te riječi – koji se prije svega odlikuje sposobnošću da komplicirano učini jednostavnim, da ono što je njemu postalo jasno ispriča na kristalno jasan i koncizan način širokoj publici. Uz iznimnu zanimljivost materije koju knjiga iznosi, to će biti jamstvo da će ona privući i šire čitateljstvo. Zbog svega toga potpisani recenzent svesrdno preporuča monografiju „MARKO ANDRIJIĆ, *egregius et prudens magister*“ za tiskanje u nepromijenjenom obliku, po mogućnosti čim prije i na engleskom jeziku.

Goran KALOGJERA

BORISLAV PAVLOVSKI:

Pronađena riječ: antologija suvremene makedonske poezije, Zagreb: h.d.p., 2023.

Antologije su nužnost. U bilo kojoj književnosti, pa tako i u hrvatskoj i makedonskoj. Prva dvojezična antologija suvremene makedonske poezije (Antologija na savremena makedonska poezija), tiskana je u izdanju izdavačke kuće August Cesarec, u Zagrebu 1979. Priređivači su bili Petar Kepeski, profesor zagrebačke makedonistike i književnik Branislav Glumac. Izbor pjesama i prepjeve uglavnom je napravio profesor Petar Kepeski, nešto manje Branislav Glumac. Izdavanje ove Antologije značilo je ponovno, nakon dugog vremena, sagledati u cjelini, uz naravno najbolje estetske kriterije, sve ono što je mlada makedonska lirika stvorila od 1994. godine pa nadalje. Ova je Antologija dugo vremena bila bitan pokazatelj studentima nekadašnje „jugoslavistike“ o umjetničkim dosezima makedonskih pjesnika, koji su kroz nekoliko generacija stasali i stvorili „makedonsku pjesničku školu“.

Pogovor prof. Kepeskog, pisan s književno povijesnog i teorijskog aspekta sagledava sve kušnje koje su makedonski pjesnici prebrodili i u konačnosti potvrdili pjesničku moć makedonskog jezika. Izbor je išao od onih „klasika“, poput Slavka Janevskog, Blaže Koneskog, Aco Šopova, Gane Todorovskog, Mateje Matevskog, Ante Popovskog, do onih mlađih, koji su danas klasici makedonske poezije, poput Mihaila Rendžova, Jovana Kotevskog, Radovana Pavlovskog, Atanasa Vangelova, Svetlane Hristove – Jocić Katice Čulavkove i drugih. U to je vrijeme, dakle u vrijeme objavljivanja ove Antologije, 1979., Borislav Pavlovski bio asistent na Katedri za makedonski jezik i književnost, pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje iz ruku Petra Kepeskog dobio prvu Antologiju s riječima: nadam se da ćete i Vi Borise jednom napraviti nešto slično.